

ULTIMUL CULIANU

Horia-Roman Patapieviici – născut la 18 martie 1957 (București). Studii de fizică (1977–1981; diplomă de specializare 1982), cercetător științific (1986–1994), asistent universitar (1990–1994), director de studii (1994–1996), membru în Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS, 2000–2005), președinte al Institutului Cultural Român (ICR, din 2005). Cercetător privat în istoria ideilor. Scriitor. Realizator TV. Director fondator și director al revistei *ID – Idei în Dialog* (2004–2009). A susținut cursuri de istoria științei și de istoria ideilor (Universitatea din București). Membru al Grupului pentru Dialog Social (GDS); al Uniunii Scriitorilor din România (USR); al PEN Club. Debut în presă în 1992 (*Contrapunct*). Colaborări la 22, *LA&I*, *Dilema*, *Orizont*, *Vatra*, *Secolul 20*. Rubrici permanente la 22 (1993–2003), *LA&I* (2003–2004) și *Dilema Veche* (2004–2005), *ID – Idei în Dialog* (din 2004). Editorialist la *Evenimentul Zilei* (din 2006). Corespondent pentru posturile de radio Deutsche Welle (1995–2005) și Europa Liberă (1998–2005).

Cărți publicate: *Cerul văzut prin lentilă*, Nemira, 1995 (Premiul pentru eseu al Editurii Nemira, 1993; Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor, 1995); Polirom, 2002. *Zbor în bătaia săgeții*, Humanitas, 1995; traducere în engleză: *Flying against the Arrow*, CEU Press, 2002. *Politice*, Humanitas, 1996. Nézz vissza haraggal. *A románokról – roman szemmel* (Az előszót Konrád György írta). Budapest: Pont/Kiadó, 1997. *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”*, Humanitas, 2001 (Premiul Uniunii Scriitorilor pentru eseu; Premiul revistei *Cuvântul*; Premiul AER pentru eseu); traducere în spaniolă: *El Hombre reciente*, Madrid: Áltera, 2005. *Discernământul modernității. 7 conferințe despre situația de fapt*, Humanitas, 2004. *Ochii Beatricei. Cum arăta cu adevărat lumea lui Dante*, Humanitas, 2004 (Premiul Uniunii Scriitorilor pentru eseu); traducere în italiană: *Gli occhi di Beatrice. Com'era davvero il mondo di Dante?*, Milano: Bruno Mondadori, 2006; traducere în spaniolă: *Los ojos de Beatriz. ¿Cómo era realmente el mundo de Dante?*, Madrid: Siruela, 2007. *Despre idei și blocaje. O modestă propunere de a regândi cultura română pornind de la ce îi lipsește, fără a renunța la ceea ce, în aparență, îi prisoșește*, Humanitas, 2007.

Traduceri (în colaborare): David Bohm, *Plenitudinea lumii și ordinea ei/The Wholeness and the Implicate Order*, Humanitas, 1995.

Emisiuni TV realizate: *Idei în libertate*, pentru TVR Cultural: 2002–2005 (Premiul Consiliului Național al Audiovizualului, CNA, pentru cea mai bună emisiune culturală a anului 2003; Marele Premiu al Asociației Profesioniștilor de Televiziune, APTR, 2004). *Înapoi la argument*, pentru TVR Cultural, din 2006.

Horia-Roman
Patapievici

Ultimul
CULIANU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Pe copertă: Colaj după Tarotul lui Jean Noblet
(Paris, c. 1650)

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Andrei Gamarț
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la „Monitorul Oficial” R.A.

© HUMANITAS, 2010

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PATAPIEVICI, HORIA-ROMAN

Ultimul Culianu / Patapievici Horia-Roman. – București: Humanitas, 2010

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-2703-2

2(498) Culianu, I.P.

929 Culianu, I.P.

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

SUMAR

<i>Cuvânt înainte</i>	11
Capitolul I: Teoria „ultimului“	15
Capitolul II: Metoda universală a ultimului Culianu . . .	45
Capitolul III: Jocul serios al magiei. Cartea abandonată . .	115
Capitolul IV: Ultimul Culianu. Cărțile nescrise	187
<i>Notă bibliografică</i>	223
<i>Lămuriri asupra cărții</i>	231
<i>Cuprins</i>	237

Capitolul I

TEORIA „ULTIMULUI“

Operele împlinite

1. Creatorii împliniți, cei care își împlinesc opera crescând organic. Noțiunea de „dincolo“ al propriei opere. Noțiunea de „ultimul“.
2. Heidegger, un caz intermediar.

Saltul dincolo și cenzura transcendentă

3. Nietzsche, saltul spre „dincolo“-ul operei sale.
4. Lucian Blaga și ideea „cenzurii transcendente“.
5. Întâlnirea cu Zarathustra. Ultimul Nietzsche.
6. Schema generală a cenzurii și a cenzurii transcendente.

Perfecțiunea și moartea

7. *Eros și magie*, opera paradigmatică a primului Culianu. *Arborele Gnozei*, opera paradigmatică a ultimului Culianu. Două introduceri și o trecere în lumea de dincolo.
8. Ce a descoperit ultimul Culianu.
9. Culianu și Lönnrot.

Operele împlinite

1. Există creatori pentru care ultima perioadă a vieții reprezintă un soi de salt „dincolo“. Firește, într-o primă accepțiune, curentă, este vorba de un salt dincolo de ezitățile, obișnuințele și neîmplinirile propriei creații anterioare. La sfârșit (sau aproape de sfârșit), unii creatori produc lucruri fie surprinzătoare, fie ieșite din regularitatea propriei reguli, fie „perfecte“ – potrivit standardelor fixate de propria lor artă. Aceștia sunt creatorii împliniți, cei despre care afirmăm, pe bună dreptate, că sunt „mari“. Deși neîncheiat, neterminat și nefinisat, dubletul format de *Sottisier* și *Bouvard et Pécuchet* reprezintă un superb „dincolo“ al creației „ultimului“ Flaubert. În același sens, „ultimul“ Montherlant este dat de câteva din tragediile sale târzii – din care nu pot lipsi *Port-Royal* și *La Guerre civile*, cu extraordinarul eseu „La mort de Pompée“, care îi urmează în ediția Gallimard –, la care trebuie adăugate *Carnetele* ultimilor douăzeci de ani, precum *Tous feux éteints* (*Carnets* 1965, 1966, 1967 et 1972) și *La marée du soir* (*Carnets* 1968-1971).¹ *Faust II* în conjuncție cu însemnările lui Eckermann îl reprezintă

¹ La care trebuie adăugate carnetele cuprinse în secțiunea „Les trois dernières années (1970-1971-1972)“ din Henry de Montherlant, *Garder tout en composant tout* (1924-1972). *Carnets inédits – derniers carnets*, textes réunis, annotés et présentés par Jean-Claude et Yasmina Barat, Gallimard, nrf, Paris, 2001, pp. 375-410.

deplin pe „ultimul“ Goethe, acela care unește cu vigoare într-o unică expresie rotundă naturalistul organicist, misticul panteist, ispitorul daimonicului, înțeleptul aulic-epicureu și poetul stăpân pe toate tonalitățile instrumentelor sale. *Doctor Faustus* poate fi considerată opera care exprimă în chipul cel mai desăvârșit *posibilitățile de subtilitate* ale „ultimului“ Thomas Mann, pe care, în ciuda fineții și a nostalgiei, minunat-frivolul *Felix Krüll*, din motive mistериase, nu le-a mai putut exprima. Prin astfel de opere, ceva deopotrivă surprinzător, exact, rotund, profund și înalt iese la iveală cu o vigoare și o claritate care se puteau presimți în operele anterioare, dar care încă nu își găsiseră în mod adecvat ori convingător expresia sintetică. Firește, există autori mari care nu cunosc un „dincolo“ al propriei creații – dintre cei foarte mari, pot fi pomeniți aici Balzac, Borges, Kafka și Kant. Ultimii doi reprezintă un caz oarecum special, deoarece atât Kafka, cât și Kant (cel de după 1781) au creat în permanență într-un soi de „dincolo“ pe care, odată instalați în el, *nu* l-au *mai* putut niciodată părăsi. Ei au făcut din situarea în „dincolo“ o obișnuință a creației lor. Este, într-un sens, și cazul celui mai profund autor *etic* al secolului XX, Ludwig Wittgenstein, a cărui operă nu poate fi înțeleasă fără a face referire la mărturiile și viața de martire ale unor Edith Stein ori Simone Weil. Toți acești creatori s-au situat în mod obișnuit, încă de la început, cu întreaga lor creație, datorită unei strivitoare și înfricoșătoare exigențe etice, în „dincolo“-ul propriei lor opere, căreia n-au făcut decât să-i cartografieze *limitele*. Tipic este că acești creatori rari, deși aflați deja „dincolo“, s-au situat tot timpul creației lor în interiorul limitelor propriei lor

perfecțiuni, ale cărei date nu le-au putut niciodată depăși. Acesta este tipul de limită propriu primei categorii de creatori pentru care noțiunea de „ultimul“ are un sens.

2. Dintre marii creatori, Heidegger este un caz special și, ca să spun așa, intermediar. După *Sein und Zeit*, Heidegger și-a orientat căutarea departe de magistralele gândirii occidentale, pe care le cunoștea ca nimeni altul, angajându-se solitar pe un drum care, din perspectiva acestora, părea o fundătură. El însuși a denumit căile pe care s-a aventurat *Holzwege* – drumuri care se pierd în pădure –, iar căutarea sa, în care a luat drept ghid rostirea marilor poeți, a asemuit-o încercării de a desluși un luminiiș (*eine Lichtung*) în mijlocul desişului. Spre această deschidere luminoasă din mijlocul desişului în care ne găsim Heidegger a arătat de atunci mereu, neostenind nici o clipă să o anunțe ca iminentă, dar neajungând la ea niciodată.

După *Sein und Zeit*, Heidegger este mereu în situația de a fi „ultimul“ Heidegger, în sensul că opera sa se află deja în „dincolo“-ul propriei creații – împlinind-o, rotunjind-o, oferind-o lumii ca împlinire a tot ce fusese sperat în interiorul ei, mai *înainte*.

În alt sens însă, Heidegger se află deja, după *Sein und Zeit*, „dincolo“ de creația sa anterioară într-un chip mult mai profund și mai radical. Prin decizia sa de a abandona concepția despre ființă ca „obiect“, ca „apariție“, ca „manifestare“, Heidegger refuză, în principiu, să mai folosească limba altfel decât poetic (adică profetic). Cu toate acestea, practic, el nu încetează să se folosească de limbă într-un chip instrumental-filozofic. El nu poate depăși granița care separă cele două tărâmuri ale ființei: unul pe care l-a scos

la iveală gândirea occidentală, celălalt – care ar putea fi dat numai în limba originară a marilor poeți, dar pe care Heidegger nu îl poate arăta decât cu ajutorul imposibilei limbi a filozofiei sale.

Filozofia ultimului Heidegger te aruncă „dincolo“, dar te și îngheață în poziția acestei aruncări. După *Sein und Zeit*, Heidegger devine „ultimul“ Heidegger prin aceea că se transformă în șamanul propriei sale opere anterioare. În acest *sens*, el ilustrează în chip ambivalent ambele sensuri ale categoriei de „ultimul“: sensul cultural și cel ontologic-existențial. Din punct de vedere cultural, Heidegger de după *Sein und Zeit* este o împlinire a *stilului* de acolo. Din punct de vedere ontologic-existențial, Heidegger de după *Sein und Zeit* este cu totul altceva decât un profesionist împlinit al celui mai profund sens al culturii, așa cum fusese *Faust II* față de *Faust I*, la Goethe: Heidegger ne duce într-un cu totul alt tărâm decât o simplă operă, fie ea și genială. În *acest sens*, „ultimul“ Heidegger este cu totul altceva decât un autor împlinit ori desăvârșit – este „ceva“ situat dincolo chiar de noțiunea de autor. Este „ceva“ care deschide în limitele noastre de gândire și de ființare o ușă pe care nimeni nu o bănuia, o breșă prin care, odată despicat zidul care ne înconjoară, se poate privi cu relativă ușurință în *afară* – dincolo de ea și de noi înșine.

Acest al doilea sens al cuvântului „dincolo“ nu mai este metaforic, ci realist. „Ultimul“ Heidegger este „ultim“ în cu totul alt sens decât este ultim „ultimul“ Goethe sau „ultimul“ Flaubert. Insist asupra faptului că nu e vorba aici nici de mai multă inteligență, nici de mai mult talent, nici de un geniu superior, ci de altceva: de saltul făcut

dincolo – iar „dincolo“ capătă acum un sens deopotrivă concret, precis și realist.

Pe de altă parte, Heidegger mi se pare a fi o figură intermediară, cum am spus, deoarece, într-un sens pe care îmi place să îl las nelămurit, creatorul din el nu a plătit cu viața sa (ori a omului care îl adăpostea) pentru ceea ce au putut întrevedea, vedea ori prevedea instrumentele sale de cunoaștere. Și nu a plătit, deoarece a înghețat în zbor, nu a făcut saltul „dincolo“ *in concreto*. Deși s-a aruncat dincolo cu gândirea sa, a rămas dincoace cu ființa sa – pe malul unde îi rămăseseră, alături de trup, și uneltele sale intelectuale.

Saltul dincolo și cenzura transcendentă

3. Alta este situația unor scrieri precum cele produse de Friedrich Nietzsche în ultimii săi ani de viață. Sentimentul pe care ni-l transmite ultima sa creație este că ne găsim în fața unei supreme încordări a cunoașterii; că suntem puși în chip ultimativ, *față-către-față*, în prezența unei revelații care *stă* să se producă, este *iminent* să se producă, căreia nu îi mai lipsește decât o *infimă fracțiune de timp* pentru a izbucni în afară, antrenându-ne irezistibil într-o soluție a problemelor noastre, care ne apar *brusc*, în această lumină, ca fiind definitiv lămurite. Astfel de creații sunt asemănătoare unei arsuri ori asemenea unei răni. Efectul lor asupra sufletelor noastre seamănă cu urmele pe care le lasă în carne o despicătură adâncă. Astfel de creații rămân în mintea noastră ca o rană nevindecată, sunt prezente

în noi ca o durere pe care nu o poate lecuî nici un leac, deoarece acela care ne-ar fi putut aduce leacul nu mai este *aici* – a fost smuls dintre noi exact atunci când am fi avut mai multă nevoie de el să ne spună precis, în mod explicit, ceea ce descoperise, pentru a-și împlini promisiunile făcute de creația lui și pentru a ne vindeca, în sfârșit, de omisiunile și neputințele cunoașterii omenești. Ceea ce simțim în opera ultimului Nietzsche sunt, simultan, promisiunea și despărțirea – prima, copleșitoare; ultima, ireversibilă.

Rădăcina acestei dureri provine din următorul paradox: creațiile „ultime“ ne aduc mult mai mult decât ne promet, deoarece promet infinit mai mult decât ar fi normal, potrivit firii, să aducă. De la o operă de cultură nu așteptăm nici să fie o *clavis universalis*, nici să ne furnizeze o *mathesis universalis*. Și totuși, o veritabilă creație ultimă, în sensul pe care încerc să îl sugerez aici, trebuie să propună o *clavis universalis* și să fie o *mathesis universalis*.

Nietzsche a fost lovit de nebunie la puțin timp după ce a trimis la tipar *Ecce homo*, carte animată de o febrilitate care nu mai e, într-un sens deopotrivă patologic și metafizic, *normală*. Marele său proiect de „transvaluare a tuturor valorilor“ (*Umwertung aller Werte*)² a rămas în stadiul de

² Friedrich Nietzsche, *Voința de putere. Încercare de transmutare a tuturor valorilor* (Fragmente postume), traducere și studiu introductiv de Claudiu Băciu, Editura Aion, Oradea, 1999. Claudiu Băciu traduce *Umwertung* prin „transmutare“; traducătorii francezi ai ediției *Kritische Gesamtausgabe* (herausgegeben von Giorgio Colli und Mazzino Montinari) traduc prin „inversion“, inversiune (dar nu sistematic: de pildă, în volumul XI, *Fragments postumes. Automne 1884–automne 1885*, la p. 471, *Umwertung* este tradus prin *transmutation*). Dicționarul german–român al

șantier. Din acest șantier, reprezentat de manuscrisele anilor 1885-1888, Elisabeth Förster-Nietzsche și Peter Gast au alcătuit o carte de autor – fără ca autorul să o fi aprobat –, cu titlul *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwertung aller Werthe*.³ Tot ce se află extraordinar, atrăgător, profund,

Academiei (ediția a III-a, 2007) dă pentru „Umwertung“ următoarele înțelesuri: reevaluare, revalorizare (iar pentru „die Umwertung aller Werte“, „reconsiderarea, reșezarea tuturor valorilor“). Interpretarea filozofiei lui Nietzsche ca „răsturnare a platonismului“ (Heidegger) dă perfectă dreptate traducerii franceze.

³ Prima ediție apare în 1901 (cu 483 fragmente), iar forma standard, cuprinzând 1 067 fragmente, apare în 1906 (reluată în 1911). Nietzsche a lăsat o schiță a acestui *proiect* de carte, pe care a intitulat-o *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwertung aller Werthe*, în manuscrisele W II 1, W II 2 și primele 58 de pagini din W II 3, redactate între toamna lui 1887 și februarie 1888 (reproduse pentru întâia dată așa cum le-a conceput Nietzsche în: Friedrich Nietzsche, *Kritische Studienausgabe*, herausgegeben von Giorgio Colli und Mazzino Montinari, dtv/de Gruyter, 1988, vol. 12, pp. 339-582, și vol. 13, pp. 9-67). E vorba de 372 de fragmente numerotate de mâna sa, indexate fiecare cu câte un titlu explicativ, care se află în registrul din manuscrisul W II 4, reprodus în: Nietzsche, *Kritische Studienausgabe*, ed. cit., vol. 13, pp. 195-211). Parte din aceste fragmente au fost revăzute în vara lui 1888, iar preocuparea legată de un plan cât mai adecvat al cărții poate fi documentată până în august 1888. Din septembrie, intenția de a scrie o carte cu titlul *Der Wille zur Macht* dispare dintre planurile literare ale lui Nietzsche. Atenția sa e captată de redactarea fulgurantă a ultimelor sale cărți: *Amurgul idoloilor* (august-septembrie), *Anticristul* (septembrie) [ambele ieșite dintr-un manuscris comun], *Ecce homo* (octombrie-noiembrie), *Cazul Wagner* (decembrie), *Ditirambii lui Dionysos*. Nietzsche *contra Wagner* fusese redactată în perioada mai-august. Cf. Giorgio Colli, *Écrits sur Nietzsche*, traduit de l'Italien

LĂMURIRI ASUPRA CĂRȚII

Această carte pleacă de la câteva articole și conferințe, scrise și ținute între anii 1994 și 2003. Unele au fost publicate, altele, nu. Interesul meu susținut față de gândirea lui Culianu datează din 1992.

Titlul cărții vine de la articolul „Ultimul Culianu”, apărut prima oară în *Cotidianul*, Suplimentul cultural „Litere, Arte & Idei”, An IV, nr. 27 (161), 18 iulie 1994. În 2002, Tereza Culianu-Petrescu mi-a propus să-l republic în ediția românească a *Festschrift*-ului Culianu, care tocmai se pregătea, sub îngrijirea lui Sorin Antohi. Am acceptat, cu condiția să îl revăd. L-am rescris în ianuarie 2003, păstrând teza și lucrând referințele. Rezultatul a apărut în volumul *Ioan Petru Culianu. Omul și opera* (coordonat de Sorin Antohi; Polirom, Iași, 2003, pp. 618-640). Capitolele I și IV își trag substanța din acest articol, a cărui inspirație emoțională provine din impactul profund pe care l-au avut asupra mea descoperirea *Nachlass*-ului Culianu și a surselor sale matematice (morfodinamica, multidimensionalitatea, gândirea în termeni de lumi posibile, logica auto-similarității etc.). În mod fatal, lucrurile despre care am vorbit aici reprezintă doar o parte din cele care m-au inspirat.

Capitolul II („Metoda universală a ultimului Culianu”) reia în esență studiul „Ioan Petru Culianu: o *mathesis universalis*”, scris în august 1995. A fost publicat ca postfață la *Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri* (Nemira, București, 1995). Într-o formă restrânsă, acest articol a apărut mai întâi în *Cotidianul*, Suplimentul cultural „Litere, Arte & Idei”, Anul V, nr. 42 (223), 6 noiembrie 1995. Studiul a fost revăzut în aprilie 2002, ca o

contribuție (în limba engleză) la ediția internațională a *Festschrift*-ului Culianu („IPC: A Mathesis Universalis“, în: *Religion, Fiction, and History. Essays in Memory of Ioan Petru Culianu*, edited by Sorin Antohi, Nemira, București, 2001, vol. II, pp. 416-457). O formă îmbunătățită a studiului a fost preluată de ediția Polirom, sub titlul „Metoda universală a «ultimului Culianu»“, la reeditarea *Gnozelor dualiste (Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri*, ediția a doua, Polirom, Iași, 2002, pp. 336-370).

Capitolul III își trage substanța din studiul pe care l-am scris în vederea publicării în limba română a lucrării inedite *Iocari serio: „Jocul serios al magiei. Contribuția lui Ioan Petru Culianu la arheologia cunoașterii europene“*. A fost publicat ca postfață (*Iocari serio. Știință și artă în gândirea Renașterii*, Polirom, Iași, 2003, pp. 181-220). Sinteza asupra creației lui Culianu, apărută în numărul din 25 august 2003 al revistei 22 sub titlul „O acoladă a operei: unitatea gândirii lui Ioan Petru Culianu“, reprezintă transcrierea expunerii pe care am făcut-o la lansarea volumelor *Jocurile minții și Ioan Petru Culianu. Viața și opera* (ambele editate de Sorin Antohi la editura Polirom, în cadrul colecției „Biblioteca Ioan Petru Culianu“), în data de 11 iunie 2003, la Grupul pentru Dialog Social (discuția a fost moderată din partea editurii Polirom de Ovidiu Șimonca; intervențiile lui Sorin Antohi, Gabriela Adameșteanu, Andrei Oișteanu și Dan Petrescu au fost consemnate de Rodica Diaconu și grupate sub titlul „Magie, ascensiune celestă, gnoze și Ioan Petru Culianu“; (<http://www.revista22.ro/magie-ascensiune-celesta-gnoze-si-ioan-petru-culianu-576.html>).

Nu mă pot referi aici la toate conferințele, școlile de vară ori dezbaterile care au avut ca subiect, central ori tangențial, gândirea lui Ioan Petru Culianu, pe care le-am ținut ori la care am participat în deceniul care a urmat asasinării sale. Menționez numai argumentul pe care l-am construit pentru a critica ideea avansată în cadrul Școlii de vară de la Macea de către Daniel Garber în

septembrie 2002,¹ potrivit căruia ar exista un *mindset* magic și unul rațional, care ar fi nu doar ireductibile unul la celălalt, ci și, în sens *măcar* slab, incomensurabile. Argumentul a fost topit în textul Capitolului III, atunci când am reconstituit intențiile programului de cercetare renașcentist al tânărului Culianu. Ca și Culianu, sunt convins că inteligibilitatea magiei nu trebuie obținută prin sacrificarea universalității rațiunii (adică socotind că există o *mentalité primitive* ori un *mindset* magic etc.), ci numai pornind de la postularea unității ei. Ce trebuie schimbat este noțiunea de raționalitate. *Raționalismul* se opune magiei, nu rațiunea – precum și o ontologie extrasă din mecanicismul clasic, care continuă să fie a noastră, în ciuda faptului că știința a depășit-o de mult (moralitatea noastră intelectuală, nu).

Toate aceste articole au fost reasamblate și parțial rescrise în vederea formulării unui argument complet, potrivit logicii sale interne. Am scris acest volum, rescriind acele texte, în două luni: martie și aprilie 2010. Drept urmare, modificările și adaosurile aduse textelor inițiale reflectă raportul meu actual cu elucidarea gândirii lui Culianu. Am încercat să îi redau gândirea (după posibilitățile mele) în toată profunzimea și straniețea ei. Gândirea lui mi s-a părut mai importantă decât rezultatele obținute cu ea – fapt reflectat de metoda pe care am adoptat-o în vederea redării ei: am evaluat rezultatele în lumina intențiilor, am încrucișat referințele, am comparat spusele cu nespusele, am dezvoltat potențialele ca să judec actualele. În ciuda jocului și a erudiției, nivelul de claritate pe care îl atinsese Culianu avea ceva decisiv și ultimativ, de care, cu toată politețea și autoironia sa, era de altfel perfect conștient. Despre politețea lui Culianu, Elémire Zolla constata: „Am avut ocazia să-l observ îndeaproape: miop, vesel, calm de

¹ International Summer School. Macea, 30 august–13 septembrie 2002. *Enseigner l'histoire des idées comme pratique de la liberté. Modèles d'explication concurrents dans la pensée moderne.*

parcă ar fi avut nervii secționați, capabil să abordeze orice temă cu o voce melifluă, cu capul plecat, supus, în maniera amabilă și înfricoșătoare a unui demnitar chinez din antichitate. “Cuvintele-cheie, aici, sunt: *maniera amabilă și înfricoșătoare a unui demnitar chinez din antichitate...*

A existat o vreme, aproape un deceniu din viața mea, în care interpretarea pe care am dat-o gândirii lui Culianu mi-a orientat aproape toate studiile legate de Renaștere (nu doar de cea ocultă, ci, mai ales, de cea ocultată) și de condițiile nașterii științei moderne a naturii. Pentru această (re)orientare a studiilor mele, îi sunt profund recunoscător. Am alcătuit această carte ca o modestă contribuție la elucidarea nu doar a *gândirii* sale *definitive*, ci și a *intențiilor de cercetare* ale uneia dintre cele mai formidabile minți apărute vreodată în lumea noastră. Apariția lui Culianu printre noi a fost un miracol; părea că exemplul său ne poate face mai buni, mai profunzi, mai îndrăzneți, mai temeinici. Dispariția sa a fost o catastrofă; fără emulația stârnită de extraordinara sa reușită, am redevenit ce eram, și chiar mai puțin decât atât. O cultură nu trăiește (numai) din buchiseală, ci (mai ales) din străpungeri și iluminări. După entuziasmul stârnit de revelațiile lui Mircea Eliade, a urmat emoția stârnită de revelațiile lui Ioan Petru Culianu. Primul ne-a arătat că absolutul filozofiei se trage din existența ontologiilor arhaice, iar acestora le-a redat actualitatea. Al doilea ne-a inițiat în absolutul cunoașterilor revolute și viitoare, cărora le-a etalat epistemologia. Amândoi s-au ocupat de religii și au căutat realul absolut în toate formele de realitate cotidiană. Amândoi au biruit lumea, ajungând mari savanți recunoscuți de toți; și amândoi au încercat să realizeze în mod subversiv absolutul – unul cu îndrăzneala savantului universal, celălalt cu străfulgerarea geniului revoluționar. Descoperirile lor ar fi putut schimba din temelii o cultură. Dar după dispariția lor nu a urmat nimic. Străpunerile și iluminările prilejuite de creația lor au rămas, în

țările care le-au dat naștere, lipsite de orice consecințe. Odată ei plecați, noi am recăzut în întuneric. Bâjbâim, complet lipsiți de geniu. Cum conchidea cu pesimism Alexis de Tocqueville, în bilanțul pe care l-a făcut la finalul cărții sale *Despre democrație în America*: „[t]recutul nu mai luminează viitorul, iar spiritul își croiește drum prin beznă“.

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Capitolul I. TEORIA „ULTIMULUI“	15
<i>Operele împlinite</i>	17
<i>Saltul dincolo și cenzura transcendentă</i>	21
<i>Perfecțiunea și moartea</i>	28
Capitolul II. METODA UNIVERSALĂ A ULTIMULUI CULIANU	45
Capitolul III. JOCUL SERIOS AL MAGIEI. CARTEA ABANDONATĂ	115
<i>Începutul</i>	117
<i>Ludibrium</i>	120
<i>Cartea & Opera. Semnificația unei cărți abandonate</i>	132
<i>Spiritus phantasticus</i>	170
<i>Sfârșitul</i>	176
Capitolul IV. ULTIMUL CULIANU. CĂRȚILE NESCRISE	187
<i>Pregătirile pentru instalarea în „dincolo“</i>	189
<i>Schițele unei științe totale</i>	192
<i>Nașterea infinitului</i>	193
<i>Amintiri din viitor</i>	195

<i>Istoria magiei</i>	202
<i>O istorie a minții. Volumul I: Religia</i>	204
<i>Cum arată lumea, când o înțelegi fără rest</i>	206
<i>Ultima Thule</i>	212
Notă bibliografică	223
Lămuriri asupra cărții	231